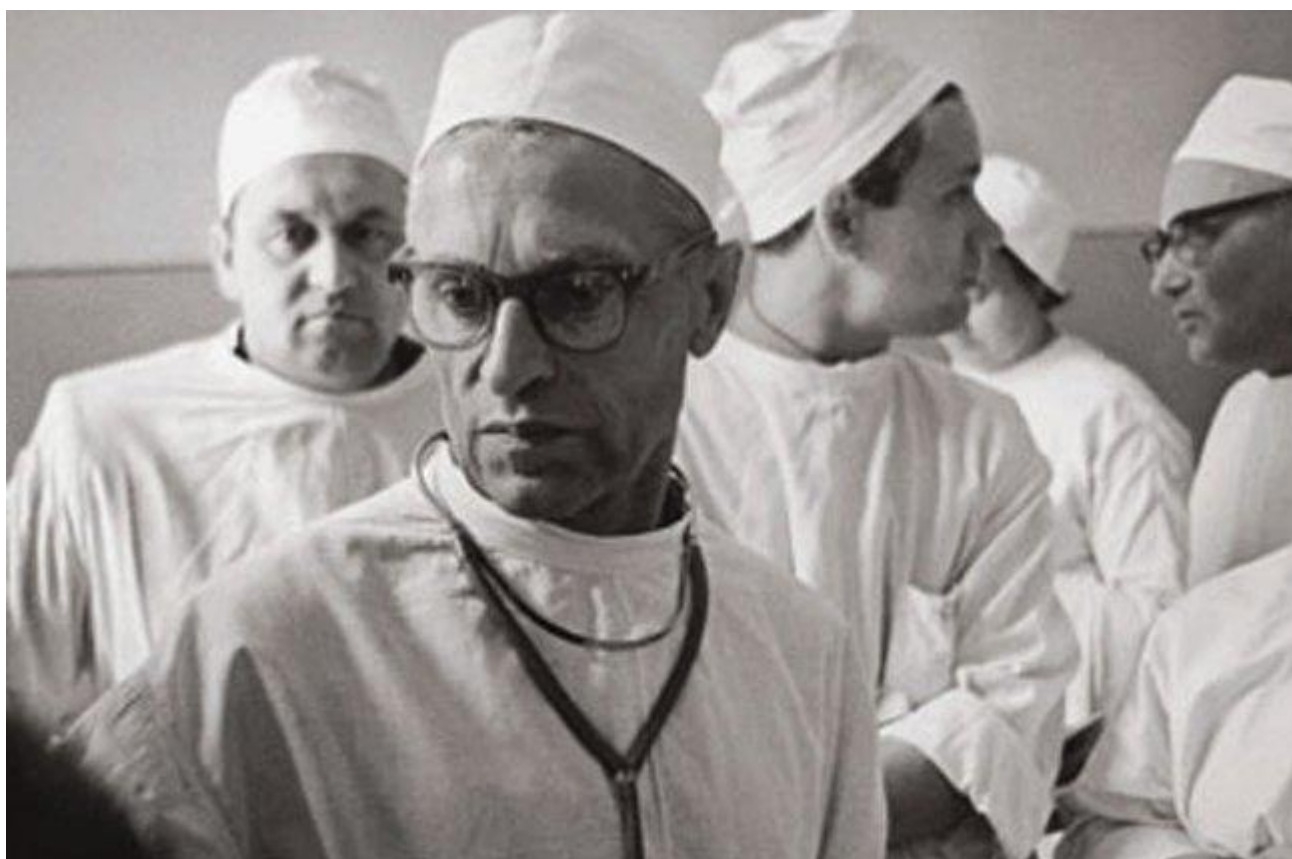

"Амосов розумів, що свобода потрібна небагатьом, а впевненість у завтрашньому дні — більшості"

Хочу вірити, що у фільмі "Амосов. Століття" нам вдалося головне: показати, що можна прожити життя з його численними викликами, не зраджуючи моральних принципів, не опускаючись до підлих вчинків, не плазуючи. І що найефективніший шлях до щастя — це можливість дарувати радість іншим.

6 грудня ми відзначили знаменну дату: 100-річчя від дня народження геніального українського й радянського кардіохірурга, вченого-медика, літератора Миколи Михайловича Амосова. Його по праву називають великим українцем. Його ім'я (у контексті різних опитувань) стоїть в одному ряду з Ярославом Мудрим, Богданом Хмельницьким, Тарасом Шевченком. Життя Амосова — цілий світ, у якому були і великі перемоги, і тяжкі драми. Спроба доторкнутися до цього світу — в новому документальному фільмі "Амосов. Століття" (режисер Сергій Лисенко). Прем'єра картини відбулася у столичному Будинку кіно. Без будь-якої реклами зал заповнили сотні людей, які бережуть пам'ять про цю велику людину. Величезна заслуга у створенні

проекту, природно, дочки Амосова — Катерини Миколаївни, доктора медичних наук. Разом із чоловіком вони — кадр за кадром — відроджували сторінки його життя, залишаючи нащадкам безцінні кіноепізоди.

В ексклюзивному інтерв'ю "ZN.UA" Катерина Амосова розповіла про батька і про історію створення фільму.

— Катерино Миколаївно, ви самі стали продюсером стрічки, аби до ювілею Миколи Михайловича якнайбільше людей згадало про нього. Скажіть, невже продюсування фільму про таку людину не міг узяти на себе хтось із кінематографічних або телевізійних босів? Адже тема яка...

— Нас із чоловіком спонукали до продюсування нещирі наміри окремих людей. Півтора року тому намалювався якийсь продюсер. Його портфель — рекламні ролики для політпартій і про харчові продукти. Однак на своєму сайті виклав, що тепер він зніме фільм про Амосова за підтримки ЮНЕСКО, Академії медичних наук і Спілки кінематографістів. Ми запитали: "А фінансує хто?". "Гроші знайду", — впевнено відповів він. На запитання: "А сценарій є?" — почула: "Хто ви така, Катерино Миколаївно, щоб показувати вам сценарій?".

Стало все зрозуміло... Оформила документ, згідно з яким за правом спадкоємиці заборонила використовувати у фільмі батькове ім'я. Принаймні доти, доки не побачу сценарію. Спалахнув скандал. Проте вирішили: мусимо робити фільм самі. Ми з чоловіком боялися, щоб не з'явився, з пропозицією "допомогти", якийсь високопоставлений чиновник або політик, якому закортіло розіграти політичну карту "Україна—Росія" за рахунок Амосова. Особливо сьогодні, в ситуації українсько-російських розбірок.

— Ви довірили створення фільму молодому режисерові. Якими критеріями керувалися, запрошуючи саме цю людину?

— Довго консультувалися. Від приятелів довідалися, що Сергій Лисенко прочитав усі татові книжки й іще задовго до нашого рішення плекав ідею створити фільм про Амосова. Коли людина захоплена — можна сподіватися на позитивний результат.

Вибір визначила наша зустріч. На запитання, яким йому бачиться фільм, режисер відповів: "Насамперед про людські цінності". І ця подібність нашого з ним бачення остаточно підкорила.

Сергій сформулював ідею фільму. Інформацію ми розмістили на сайті Асоціації кардіологів і серцево-судинних хірургів Києва. Мій чоловік хірург Володимир Мішалов (професор, завкафедри хірургії Національного медичного університету ім. Богомольця. — Л.Ж.) — президент цієї громадської асоціації, яка видає журнали, проводить конференції. (Все це абсолютно неприбутково.) Ми вважали своїм обов'язком оголосити, що громадська організація взялася створити фільм. Є бажання? Будь ласка, приєднуйтеся. Навіть не розраховували зібрати багато грошей. Покладалися на самих себе. Але те, що зголосилися допомогти наші колеги й два корпоративні донатори, для нас мало не так матеріальну цінність, як моральну. Цінність і відповідальність.

— **Донатор — жертвувач на храм...**

— Поняття "спонсор" у нашій країні себе дискредитувало. А своїх колег "меценатами" не назвеш. Саме "донатори". Бо вони підтримали ідею про моральність. І це було дуже зворушливо. Адже важлива не цифра, а ставлення.

Це дало змогу здійснити те, що здавалося нам важливим. Стосовно того, щоб відвідати знакові для батька місця, порозумілися з режисером відразу.

Єдине, що вже було неможливо, — показати у фільмі його рідне село Ольхове. Його затопили ще до війни.

Наша знімальна група, дев'ять осіб, у маленькому бусику проїхала Брянськ, Череповець, Архангельськ, Москву, Старий Крим. Зібрали величезний матеріал, який в один фільм ніяк не вмістити.

І тут, коли чорновий варіант було змонтовано, сталася унікальна історія. Нам зателефонував професор Вадим Шипулін, директор Музею історії медицини, і сказав, що в нього в гостях — колега, лікар із Хоробичів, села, де тато під час війни провів близько 9 тисяч операцій. Так ми дізналися, що в селі збереглися хати, в яких було розгорнуто військовий шпиталь, а в школі створено музей. Місцеві жителі пам'ятають це і шанують.

Наша знімальна група вирушила туди. Фрагмент про Хоробичі й фронтіві кадри вставили буквально за два тижні до здачі картини.

— **Один з яскравих епізодів у фільмі — розповідь вашого батька про те, що спонукало його написати книжку "Мысли и сердце". Микола Михайлович уже в поважному віці згадує, як на операційному столі померла дівчинка. Того дня він напився, а вже наступного сів за книжку. І тут — прекрасний перехід: Амосов за письмовим столом, до кімнати, немовби навшпінках, заходить дівчинка з бантами. Ці кадри з сімейного архіву?**

— Татові було під п'ятдесят, коли він сів за цю книжку. А я — пізня, довгоочікувана дитина. Але це не сімейний архів. Наш режисер добув ці кадри десь на кіностудії. Сергій збирав кінохроніку всюди, де тільки міг. Працював у Підмосков'ї, Білих Стовах. І, на жаль, у більшості випадків за татову хроніку з нас брали гроші.

— **Фільм пересипаний цитатами. Відомо, що Амосов вів щоденники, аналізуючи в них медичні невдачі. Можливо, не тільки це? Відколи в нього з'явилася потреба "записувати"?**

— Під час війни він вів комірну книгу. Її побачите у фільмі. На її основі написав "ППГ 226 (Записки полевого хірурга)". Він не систематично вів записи: з 68-го по 71-й, з 83-го по 85-й. А з 97-го — уже до кінця життя. І нічого особистого, повірте, в них не було. Переважно хірургічні нещастя й філософські роздуми.

Коли тата не стало, ми розібрали архівні документи, перші примірники його рукописів, надрукованих на машинці. Записи й комірну книгу здали до Національного архіву при Академії наук, щоб усе це реально збереглося навічно.

Ми вважали надзвичайно важливим, аби у фільмі, крім фактів і художніх домислів, прозвучали його думки й ідеї. Тому, коли доопрацьовували картину, включили деякі цитати. Я надала їх нашому творчому колективу. Більшість — із неопублікованих щоденників.

Нічого дивного, що тато записував "нещастя". Тоді вмирав кожен п'ятий. Якщо не більше. І це було реально як на війні. Адже працюєш із колективом в умовах недофінансування, браку знань, бо за залізну завісу інформація не проникає. Він, до речі, був єдиний, хто міг собі дозволити читати американський журнал "Аннали торакальної і серцевої хірургії" англійською мовою, який передплачував через Москву.

— **Але ж він міг виїжджати...**

— Яке там "виїжджати"! Делегацією? До України ставилися, як до Малоросії. Список делегатів формувала Москва. Була невелика квота на республіки. І виїжджав він не щоразу. І не щоразу мав 10 доларів, навіть коли був членом Верховної Ради СРСР. Тато розповідав, що відомі професори брали з собою кип'ятильник і сухі супові пакети. У готелі закупували раковину і в ній варили суп.

— **Напевно, все-таки була й суха ковбаса?**

— Звідки? Тато не належав до номенклатури. Кава й ковбаса були тільки в пайках. А тато пайків не мав!

— **У фільмі прозвучало: мовляв, Амосов назавжди відмовився від операцій з пересадки серця з моральних міркувань. Як приклад наведено єдиний випадок, коли він намагався вмовити родичів дівчини, мозок якої вже помер, а серце продовжувало працювати. Вмовити на донорство. Не уявляю, щоб хірург перед операцією так емоційно викладався в подібних переговорах.**

— Не те щоб йому забракло сил... Швидше, морального права. Причому при татовому авторитеті — думаю, і його колеги зі мною погодяться, — якби він сказав своє вагоме слово, усе склалося б. Але він не вважав за можливе впливати...

До речі, це загальна ілюзія, що операція з пересадки серця — вінець у кардіології. Аж ніяк. Це проста операція. Пересадити серце — не фокус. Важливо, щоб не було відторгнення. Тут, швидше, необхідне ретельне й уважне ведення хворих після операції: аналізи, імуносупресивна терапія для запобігання відторгненню.

Знаю, що тато пройшов цей етап. Про це теж є його цитати.

— **Сам він не відразу відчув своє покликання. Хоча його мати була акушеркою. А вас, виходить, з дитинства готував.**

— Тата цікавила фізіологія. Функціонування систем організму. Він хотів поглиблено займатися саме фізіологією, а не хірургією. І коли отримав розподіл у московську аспірантуру, намагався навіть перевестися на кафедру фізіології. Йому відмовили. Він кинув аспірантуру й поїхав до Череповця. Працював лікарем-хірургом і викладав у фельдшерській школі. Почалася війна. Батько відразу пішов на фронт. Там він став уже справжнім хірургом.

— Він скромно підсумував свої досягнення: лише 20 авторських робіт. Яку з них вважав для себе найбільш значимою?

— Думаю, найважливіше для нього було рятувати людські життя. Свої відкриття розглядав як додаток до цієї місії. Він запропонував обшивати металеве кільце штучного клапана тканиною, щоб зменшити тромбоутворення. Започаткував операції в барокамері, аби збільшити насичення крові киснем. Сконструював і керував складанням апарата штучного кровообігу й прооперував на ньому 20 тисяч людей. А бачив він цей апарат двічі в житті! В Америці, коли стояв в операційній у складі делегації. Журналів не було. Створив без будь-яких креслень! Це взагалі фантастика!

— Амосов був генієм медицини. Напевно, на операцію до нього непросто було потрапити?

— Він був доступний. Кожен міг зайти в приймальню й сказати Ганні Іванівні: "Я хочу проконсультуватися з Миколою Михайловичем". Пацієнтів пропускали без проблем.

Інша річ, що операції вибирав сам. Брався тільки за найскладніші.

— У фільмі визначено його ритм — три операції на день. Колеги, які виступали після прем'єри, згадували, що під час операції він міг стукнути по руках гачком, ногою під столом. Мабуть, багатьом це не подобалося, і не всі могли витримати ритм одержимого лідера?

— Ну, не щодня по три операції. Залежно від ситуації. Його день розпочинався о восьмій ранку. З обходу хворих у реанімації. Дуже швидкий обхід. Потім п'ятихвилинка — з обговоренням подій за добу. Розбір причин погіршення стану... План операцій на день. Самі операції. Потім — огляд хворих за потребою. Один з його учнів, професор Михайло Францевич Зіньковський, батьків обхід у своїх спогадах назвав "королівським полюванням". Його боялися, і йому все прощали, бо бачили, що до себе він ставиться ще суворіше.

— Як батько відновлювався? І як ставилася ваша мама до того, що він цілком віддавався роботі?

— Ми з мамою чітко розуміли: для батька — головне робота. У мене це викликало однозначну повагу.

Він був досить раціональною людиною. Лягав о десятій вечора, після дзвінка відповідального чергового з клініки. Один вихідний залишав суто для відпочинку. Він і мені, дівчинці-школярці, а згодом і студентці, казав: "Ніч авралу вибиває на три дні".

У фільмі є його прониклива промова на зборах: "Я йду не як хірург, який зазнав поразки. Просто я вичерпав свій людський ресурс, не маю більше сил бачити біль: заплакані обличчя родичів, дітей, яких виносять...".

У щоденниках про це — ще різкіше: "Померла ще одна хвора. Через місяць. Від сепсису. У таких випадках найменше винен хірург, однак родичі мають право сказати: "Навіщо старий Амосов брався?". У мене нема на це відповіді". Непереможений? Так. Але відчуття відповідальності, усвідомлення морального права були притаманні йому надзвичайно сильно.

— Книжка "Мысли и сердце" зробила його всесвітньо відомим. І згодом це дозволило йому казати те, що думає?

— У публічних виступах про політику він висловлювався "на межі". Однозначно — не прославляв ні лінії партії, ні вождів. Але дисидентом не став. Оскільки — робота. Можливість приносити користь, творчість були пріоритетами в його житті.

— Але Амосов мав сміливість захищати інтереси скривджених владою діячів мистецтва. А його висловлювання про те, що соціалізм приречений?

— Він намагався знайти формулу ідеального суспільства. Усвідомлював гнилість соціалізму. Але й капіталізм не переоцінював. Я з дитинства пам'ятаю ці розмови. Амосов розумів, що свобода потрібна небагатьом. А впевненість у завтрашньому дні — більшості. Оскільки більшість людей у суспільстві — слабкі або ослаблі. Не вельми здібні або просто ледачі. Він намагався знайти оптимальний баланс. Ці питання його надзвичайно хвилювали. І, напевно, свої філософські ідеї він вважав чимось незавершеним, нездійсненим.

— Ви казали, що він дуже хотів прийти в клініку на свій останній день народження, але вже не мав сил. Як вам вдалося на прем'єру фільму зібрати батькових колег — ледь не його однолітків?

— Батько не визнавав застілля з порожніми розмовами. Але дорожив зустрічами у свої дні народження, що стали традиційними. Надто коли покинув активну роботу. Дорожив зустріччю з колективом свого "дітища", де разом було пережито стільки прикрощів і радості. У свій останній день народження, 6 грудня (через шість днів його не стало), він хотів побачити всіх... До останнього це питання в сім'ї обговорювалося...

Але був уже тяжко хворий. І не зміг. Тому ми вирішили: зберемо його близьких і влаштуємо їм свято, покажемо кіно про їхню молодість. На святкування 100-літнього ювілею Миколи Михайловича запросили насамперед "амосовців". Усіх — і тих, хто вийшов на пенсію, і хто перейшов на роботу в інші установи. Колишня татова секретарка Ганна Іванівна Телепова допомогла скласти списки, дала телефони й адреси.

Хочу вірити, що у фільмі "Амосов. Століття" нам вдалося головне: показати, що можна прожити життя з його численними викликами, не зраджуючи моральних принципів, не опускаючись до підлих вчинків, не плазуючи. І що найефективніший шлях до щастя — це можливість дарувати радість іншим.